

КРЪГОВА ИКОНОМИКА В ТУРИСТИЧЕСКИЯ СЕКТОР В ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН

Ивинка Пазиева

Международно висше бизнес училище, Ботевград

CIRCULAR ECONOMY IN THE TOURISM SECTOR C THE BLACK SEA REGION

Ivinka Pazieva

International Business School, Botevgrad

Abstract: *Despite the growing interest in building innovative industries based on marine resources, sustainable energy, sustainable tourism, the circular economy and digitalisation, there is still a lack of sufficient initiatives and research on this topic. At the same time, the EU 2020 Action Plan for the Circular Economy in Coastal and Island Regions promotes the processes of the circular economy. This report examines the possibilities for applying the concept of circular economy in the context of the development of tourism in the Black Sea region of Bulgaria. The first part of the paper presents the principles of the circular economy in tourism. The second part identifies good practices for a systematic approach and paradigm shift in coastal regions. The third part traces initiatives and possible solutions in the region of Burgas.*

Key words: *circular economy, circular economic model, sustainable consumption*

ВЪВЕДЕНИЕ

Изменението на климата и замърсената околна среда доказват неоспоримата нужда на съвременното общество от прилагане на практика на глобална идея за екологично развитие с ясна мисъл за бъдещето и ефективен природосъобразен подход към използването на ресурси. Заложената до момента линейна форма на управление в много отрасли и в частност в туризма води до ограничено моментно потребление (изхабяване) на природни ресурси.

От друга страна, избухването на пандемията COVID-19 постави туристическия сектор пред голямо предизвикателство. Туризмът бе пряко засегнат от пандемията от COVID-19, като в края на юни 2021 г. националната статистика регистрира съществени промени в предпочитанията и избора на места за отдих. Близо 81% от допитаните са предпочели да пътуват само в България, заради пандемията от коронавирус. Други 19% не са ограничили пътуванията си само в страната, като това са най-вече хора на възраст между 18 и 39 години, жители на столицата, с високи доходи. Все пак Пандемията е принудила 61% да намалят пътуванията си като цяло, което се обяснява с наложените рестриктивни мерки от страна на държавата (Обществени нагласи... 2021).

Солидарността между държавите и правителствата сега е от решаващо значение за включването на туризма като приоритет в бъдещите усилия за възстановяване.

Някои учени например предоставят примери за кръгови практики в туристическия сектор с аргумента, че хотелиерството и другите туристически компании могат да допринесат за устойчивия туризъм при прилагането на принципите на кръговата икономика (Rodríguez 2020).

Прието е, че хората, работещи в хотели и туристическата индустрия като цяло, трябва да бъдат обучени в здравните протоколи, които трябва да се спазват, така че туристическото предлагане да бъде безопасно за клиентите и разбира се за персонала. От особена важност е да се създаде здравен протокол при какви условия трябва да се посрещат туристите. От друга страна, регионални инициативи следва да се насочат първо към защита на общественото здраве, придружавано от следните допълнителни мерки за развитие на туристическия продукт:

1. Дигитализация на туристическите услуги в близко бъдеще,
2. Насърчаване на местните малки и средни предприятия в туризма,
3. Насърчаване на туристическия бизнес да преразгледа своите кризисни планове и да пренареди услугите си при извънредни условия (каквито създаде пандемията),
4. Преразглеждане на регионалните стратегии за развитие в туризма в съответствие с насоките на ЕС и националните насоки за прилагане на политиките за кръговата икономика.

Налице са редица стратегии, които биха могли да осигурят устойчиво възстановяване на туристическите сектори в някои страни от Малките държави от британската общност (Commonwealth Small States - CSS), като им дадат възможност да се диференцират конкурентно в новата туристическа реалност на „необичайни бизнеси“ след COVID-19 (Kampel, 2021). Фокусът тук е по-специално върху това как COVID-19 ускори подходът към икономиката към туристическите услуги. Вече се въвеждат принципи и практики на кръговата икономика за рестартиране на съответните пазари на туристически услуги.

Може да се приеме, че COVID-19 предостави огромна възможност за възстановяване на туризма, тъй като правителствата вече преосмислят изграждането на устойчиви пътища към възстановяване, за да гарантират, че техните туристически сектори са устойчиви на бъдещи климатични събития, природни бедствия, епидемии и икономически сътресения. Също така се признава необходимостта от инвестиции и финансиране след COVID-19, за да се следват насоките към устойчиви, нисковъглеродни и кръгови стратегии за възстановяване на икономиката. Наред с това Планът за действие на ЕС 2020 за кръговата икономика в крайбрежните и островните региони насърчава развитието на процесите на кръговата икономика и устойчивото потребление за постигане на оптимална реална добавена стойност (Implementing the Circular Economy Action Plan... 2022). Въпреки това, липсват достатъчно подробни научни проучвания по темата за кръговата икономика в туризма. Мениш и колектив например илюстрират в свое изследване ролята на иновациите за развитие на туризма в Южния Балтийски регион със специално внимание върху въпросите за устойчивост и кръгова икономика (Manniche et. al. 2017). От пролетта на 2017 г. при търсене на термините „кръгова икономика“ и „туризъм“, не са намерени полезни аргументи за проведени изследвания, което показва, че липсват инициативи в тази област на проучване. Липсват достатъчно научни изследвания, насочени към кръговата икономика в туристическия сектор, върху които да се надгражда.

Настоящият доклад има за цел да установи кръговият икономически модел като инструмент, който да подпомогне бъдещото развитие на туристическия сектор в Черноморския регион. Чрез идентифицирането на най-обещаващите кръгови бизнес

модели от икономическа и екологична гледна точка може да се постигне една добра основа, която да е предпоставка за бъдещо устойчиво развитие. В тази връзка е проведено предварително документално проучване (desk research) за събиране на основна информация за специфични характеристики на начините на прилагане на кръговата икономика в туризма, които ще бъдат взети предвид по време на планирането, проектирането и организирането на последващо емпирично изследване и които могат да бъдат добра основа за изготвяне на въпросници за анкетни карти и проучване на терен.

1. Принципи на кръговата икономика в туризма

За начало на концепцията за кръговата икономика може да се приеме аналогията – по-скоро кръгов отколкото линеен поток от материали, която Kenneth Ewart Boulding прави през 1966 г. и която се описва като „икономика на каубой“ (характерна с безкрайни ресурси и модел за отказване от проблемите) до „икономика на космическия кораб“ (икономика обвързана с рециклиращия способ и повторното използване на материалите като устойчиви системи за живот в бъдеще) (Geipele et. al. 2018).

Без всякакво съмнение бъдещето на туристическата индустрия се конкретизира по принципа на сложната адаптивна система, но несъмнено това ще бъде и резултат от преко конфигурацията на сектора, чиято движеща сила би била кръговият модел за развитие (Vergas-Sánchez, 2019).

Изследванията сочат, че не всеки остатък от туристическото потребление подлежи на възстановяване и реконструкция, а следва да се замени с такъв материал или продукт, който отговаря на сертифицирането за екологичен отпечатък. За да може да се възстанови (реконструира), компонент от туристическа база (продукт) следва да отговаря на следните 8 критерия:

- да е издръжлив
- функциите на продукта да могат да се възстановят
- дизайнът на продукта да е стандартизиран
- да бъде с висока стойност преди да се изхвърли
- да бъде с ниски разходи за снабдяване с основния материал (материалът за снабдяване трябва да бъде същият като основният материал „ядрото на продукта“, който ще се възстановява)
- основната технология (хардуера) на продукта е стабилна и за времето на бъдещо използване
- да съществува възможност за връщане на ядрото, за да може да бъде използвано от друг потребител (добра взаимна връзка между търсено и предлагано „ядро“)
- продуктът да е разглобяем (Vogtlander & Scheepens, 2017)

2. Примери за устойчив туризъм чрез кръгова икономика в крайбрежни региони

Развитието на кръговия икономически модел може да доведе до устойчиво използване на природните ресурси, да повиши ефективността на туристическата индустрия и да постигне устойчиво развитие на туризма (Европейска комисия, 2015 г.). За да се постигне това, традиционният модел на управление на туризма трябва да се промени и при пристанищните градове. Сътрудничеството между технологиите и бизнеса е задължително за успешното прилагане на кръговия икономически модел и

в териториите на яхтените пристанища. Компенсирането на екологичните тежести на туризма и позиционирането по този начин на туристическия сектор в по-добра позиция в битката с недостига на ресурси са някои от безспорните полезни инициативи (Европейска комисия 2015 г.). Един от начините, по които туризмът може да направи истинска промяна, е чрез по-ефективно управление на генерираните отпадъци. Вместо яхтените пристанища да изпращат отпадъците в депата, те могат да бъдат използвани повторно или да бъдат по-ефективно рециклирани за бъдещи икономически ползи.

От значение е как се прилагат на практика препоръките на общата политическа рамка за насърчаване на кръговия модел в крайбрежните територии. Общата цел на BSB-CIRCLECON е да насърчава териториалната координация на опазването на околната среда и устойчивия растеж в Черноморския басейн (ERFC, 2020). Идеята е да се насърчат възможно най-много участници да се въвлечат в прехода към кръговата икономика, като отпадъците вече се третират като ценен ресурс. Целта на BSB-CIRCLECON е да насърчава: Пакета за кръгова икономика, общото повишаване на осведомеността и съвместните действия за намаляване на отпадъците, координацията на опазването на околната среда и съвместното намаляване на отпадъците и морските територии в страните от Черноморския басейн (пак там).

При ограничени ресурси, преобладаващият, ориентиран към потребление линеен икономически модел, вече не е жизнеспособен. Много от разработените и внедрени индивидуални решения не разчитат на специфични локални потенциали, но се прехвърлят незабавно към други контексти, включително към регионите-партньори (Manniche. et. al. 2017).

Според някои изследвания очакваното бъдеще за растеж на туризма в Померания и Клайпеда например и свързаните с това нужди от увеличаване на капацитета за нощувки и туристическите инфраструктури представляват изгодни условия за инвестиции в кръгови решения в тези региони. (пак там)

Населението с високи доходи в шведския и датския южнобалтийски региони се интересува от въпроса за устойчивост при постоянно търсене на нови дестинации, предоставящи „автентични“ преживявания (Manniche at al. 2017). Подобни преживявания се превръщат в ключово условие за същия тип инвестиции в туристически сектор повлиян от кръговия икономически модел (Manniche at al. 2017). Регионите-партньори от Южна Балтика може би имат само няколко структурни общи черти, от които да черпят в развитието на туристическата индустрия, но те могат да формират важни допълващи се компоненти на бъдещото туристическо търсене и предлагане, което да спомогне за развитието на кръговата икономика в туристическия сектор (пак там).

Поради гореизложеното инициативите за кръгово развитие в туризма в такива региони все още не са подкрепени стратегически от националните органи по туризъм и туристическите организации трябва да разчитат предимно на инициативи отдолу нагоре, извършени от представители на местната власт и бизнес (Manniche at al. 2017).

Регионът Борнхолм е стигнал най-далеч в стартиране на регионална стратегия за брандиране и развитие, наречена „Bright Green Island”, с разнообразие от решения за кръгов туризъм, отразяващи дългогодишни икономически, социални и политически ангажименти за разработване на базиран на Green Solution House хотел – по модела от люлка до люлка (пак там).

**Международна научна конференция
„ЧЕРНО МОРЕ – ВРАТА И МНОГО МОСТОВЕ“ – 2022**

**Таблица 1. Възможни мерки на кръгова икономика за бизнес инициативи
в близко и по-далечно бъдеще**

Материални потоци	Близко бъдеще		По-далечно бъдеще		
	Липса на вътрешнофирмени бариери	Липса на бариери предвид зависимостта от другите отрасли	Преодолени са вътрешнофирмените бариери	Преодолени са външнофирмените бариери	Външно секторните бариери са преодолени
Сгради и конструирани на хотели базирани на СЕ	Решение за фирмения бизнес, базирано на модела и принципите на СЕ	Ремонтиране на съществуващи хотели и сгради, принадлежащи към СЕ хотели	Новите хотели използват съществуващите циркулярни технологии	Иновативност и кръгови технологии при строеж на новите СЕ хотели	Прилагане на политики, изискващи кръгови материали, среда и др.
Достъп до преработени материали и други	Верига за доставки и управление на базата на кодекс за поведение на доставчиците	Инвестиции в повторно използвани и преработени продукти за хотелите. Съюзи и платформи за споделяне.	Разширяване на принципите за доставката и веригата за управление	Разширяване на видовете налични продукти като преработени или използвани повторно	Използване на каскадни системи за дизайн
Достъп до уреди от висок клас чрез лизинг	Използване на верига за доставки и управление по принципите на СЕ	Преминаване към лизингови модели на закупуване – базирани на употреба		Разширяване на видове продукти и услуги на разположение чрез лизинг	Бизнес модели, базирани на „използвайте по-скоро“ вместо собственост
Кръгови енергийни системи	Внедряване на екологично управление и системи за наблюдение	Достъп до възобновяеми енергийни източници и системи	Инвестиции в смарт енергийни системи за наблюдение и енергийно потребление	Достъп до възобновяеми енергийни източници и системи чрез местни енергийни компании	Достъп до 100% кръгова енергия. Доставки чрез местни енергийни компании
Кръгови водни системи	Осиновяване на екологични системи за управление на вода	Достъп до отговорни към околната среда услуги за пране	Инвестиции в кръгови системи за сивата вода	Развиващи се нови системи за пречистване на сиви води с иновативни партньори	Достъп и третиране до регионални кръгови водни ресурси
Кръгово управление на системи за персонала и гостите	Внедряване и прилагане на кръгова система за управление	Верига за обратна захранване, управление и стратегия	Разширена кръгова система за управление, базирана на представи за преход и цели	Разширено кръгово управление на веригата за доставки и управление, базирано на представи за преход и цели	Разширени кръгови управленски системи, базирани на представи за постигане на цели

Източник: Manniche, J. et. al. 2017, стр. 90

Северно море – ефективни стратегии за интелигентна специализация (Johnsen, North Sea Commission (NSC), 2022)

Комисията на Северно море, в която членуват Дания, Англия, Германия, Франция, Холандия, Норвегия, Шотландия и Швеция (The North Sea Commission (NSC), 2022) е една от шестте комисии създадени в рамките на Конференцията на периферните морски региони на Европа. Тя си поставя като основна цел до 2030 година:

- да постигне икономическа диверсификация, която да гарантира жизнеспособни работни места във всички части на региона
- да развие нови и иновативни индустрии, базирани на морски ресурси, устойчива енергия, устойчив туризъм, кръгова икономика и дигитализация.

Опитът на нациите на Северно море е особено ценен, поради възможността да се търси партньорство по проекти, благодарение на потенциал за обмен на опит и практики относно спецификите на крайбрежието и крайморските региони и по-специално въз основа на техните стратегии за интелигентна специализация, наречани S3. От друга страна, сформиранията група на така наречените интелигентни региони (Smart Regions) работи за укрепване на капацитета на нациите-членки на Комисията на Северно море (<https://cpmr-northsea.org/policy-work/attractive-sustainable-communities/smart-regions-working-group/>). Идеята е да се използват Стратегии за интелигентна специализация като инструмент за координиране на ресурсите между регионите, въз основа на регионални приоритети и иновационни системи. Така ще се насърчава развитието на проекти за сътрудничество, особено в областите на нови и иновативни индустрии, базирани на морски ресурси, устойчива енергия, устойчив туризъм, кръгова икономика и цифровизация. По този начин се насърчава използването на инструментите за финансиране на ЕС.

Планът за действие на ЕС за кръгова икономика в крайбрежните и островните региони (<http://www.searica.eu/2020-2024/events-2019-2024/implementing-the-circular-economy-action-plan-in-coastal-and-island-regions-challenges-and-opportunities>) е приет през март 2020 г. от Европейската комисия и обявява инициативи през целия жизнен цикъл на продуктите. Той е насочен към начина, по който са проектирани продуктите, насърчава процесите на кръговата икономика, насърчава устойчивото потребление и има за цел да гарантира, че отпадъците се предотвратяват и използваните ресурси се запазват в икономиката на ЕС възможно най-дълго. Той въвежда законодателни и незаконодателни мерки, насочени към области, в които действията на ниво ЕС носят реална добавена стойност.

За морските сектори, като рибарството и аквакултурата, пристанищните дейности, корабостроенето, ремонта и крайбрежния туризъм, огромен потенциал за устойчивост се крие в кръговото взаимодействие (Implementing the Circular Economy Action Plan...2022). Крайбрежните региони настояват и за прилагането на кръгови решения, като могат да дадат голям принос за разработените до момента най-добри регионални практики.

По-конкретно регионите настояват за:

- Инвентаризация на конкретното изпълнение на Плана за действие за кръговата икономика в морските сектори
- Идентифициране на конкретни мерки, които да бъдат предприети, за да се помогне морските и крайбрежните региони да изпълнят Плана за кръговата икономика.

Развитието на морската кръгова икономика и изграждането на морска екологична сигурност е и решение за търсене на устойчиво развитие, когато хората са изправени пред морска екологична криза в бъдещ период (Lu, 2014).

Морската кръгова икономика и екологичната сигурност са подсистеми на екологичната, социална и икономическа комплексна система. Те са взаимно обусловени и в съвместно развитие. Развитието на морската кръгова икономика е предпоставката и подходът за сигурно изграждане на морската екология. Изграждането на морска екологична сигурност и изграждането на хармонична морска екологична среда е важна цел на развитието на кръговата икономика. Кръговата икономика е един от важните икономически модели за управление на публичните ресурси, съгласно принципа на устойчиво развитие, който би следвало да е водещата посока на бъдещото икономическо развитие на множество държави.

Кръговата икономика получава все по-голямо внимание в световен мащаб като начин за преодоляване на настоящите производствени и потребителски бариери, базирани на непрекъснат растеж и разпределение на ресурсите (Fountas, C., Skanavis, C. & Plaka, V., 2019). В кръговата икономика ресурсите се използват ефективно за възстановяване на максималната стойност на продукта. Моделите в дизайна на услуги и продукти в туризма се занимават с проблемите, свързани с потреблението, непрекъснатото развитие и изчерпването на ресурсите. Целта е да се постигне баланс между обществото, околната среда и икономиката. Кръговият икономически модел в туризма може да допринесе за устойчивото използване на ресурсите и да засили индустрията на морския туризъм. Изпълнението на подобни действия изисква правилно поведение и в околната среда, за да бъде успешно. В статията *Circular Tourism Through Small Eco-Marinas* (https://www.researchgate.net/publication/330566946_Circular_Tourism_Through_Small_Eco-Marinas) се разглеждат практиките, следвани от малкото яхтено пристанище на Линария, на път да се превърне в еко-марина. Устойчивият туризъм се основава на политики, които създават взаимоотношения и синергии между местното правителство, местната общност, частния сектор, организациите с нестопанска цел и академичните институции. Прилагайки тези практики, е възможно да се опазва и експлоатира природният и културен ландшафт в съответствие с икономическия растеж. Дейностите за устойчив туризъм обхващат основно екологичните, икономическите, социалните и културните аспекти на заложените планове за развитие. Природните ресурси могат да се експлоатират интензивно в туристическия бизнес. Туристическите дейности са склонни да оказват голямо въздействие върху околната среда, екосистемите, икономиката, обществото и културата.

3. Инициативи и възможни решения в региона на Бургас

Бургас е четвъртият по големина град в България, разположен на брега на Черно море.

По данни на Националния статистически институт за 2021 година в Бургас общо пренощуващите лица са 1 357 889, от които 646 842 са били чужденци. Общите приходи от нощувки за периода са били 385 254 602 лева, от които 242 578 899 са от чужденци. За сравнение, за същия период във Варна общо пренощуващите лица са 816 901, от които 478 180 са били чужденци. Общите приходи от нощувки за периода са били 223 778 737 лева, от които 172 462 738 са от чужденци. Несъмнено Бургас води пред Варна в реализирането на туристически приходи и заетостта на местата за настаняване. Важно за навлизането на кръговия икономически модел в туризма е, че основната цел на кръговата икономика е да отдели икономическия растеж от използването на ресурси и свързаните с тях въздействия върху околната среда (De Angelis, 2018).

Таблица 2. Дейност на местата за настаняване по статистически зони, статистически райони и по области през 2021 ГОДИНА ¹

Статистически зони Статистически райони Области	Места за настаняване – брой	Легла – брой	Пренощували лица - брой		Приходи от нощувки (в лева)	
			Общо	в т.ч. чужденци	Общо	в т.ч. от чужденци
Общо за страната	3335	304209	5647634	1893031	1071711253	584225749
Северозточен район	644	88518	1189518	652536	321231453	234496021
Варна	401	59599	816901	478180	223778737	172462738
Добрич	155	26795	320504	167969	93275712	61196888
Югоизточен район	972	122231	1539196	663035	404694761	245527790
Бургас	830	115163	1357889	646842	385254602	242578899

¹ Функционирали през съответния период.

".." посочените данни са конфиденциални

Източник: НСИ

Община Бургас следва принципите на прехода към кръгова икономика в стратегическите документи, които са подготвени за плановия период 2021-2028 г. За стратегическото развитие на региона от особена важност са разработената Програма за управление на отпадъците 2021-2028 г. на община Бургас и Стратегията и Планът за действие за устойчива енергия и климат 2021-2030 г.

Съществува Интегриран план за развитие 2021-2027 г. на Община Бургас, който съответства на целите и приоритетите на важните национални и европейски документи за интегрирано развитие. Очаква се планът да наложи големи промени в глобален и общоевропейски мащаб, включително преход към нисковъглеродна икономика и индустриална трансформация. Пред общината се поставят навременни инициативи за инвестиции в енергиен преход, кръгова икономика, адаптиране и смекчаване на изменението на климата, превенция и управление на риска, което ще допринесе за развитието на един по-зелен и нисковъглероден регион.

Не на последно място е приет План за ограничаване на еднократните пластмасови изделия в административните сгради и помещения на Общинския съвет и Общинска администрация Бургас, което несъмнено е един екологосъобразен подход с цялостно отражение върху екологичната политика на бургаската администрация.

Фокусът като цяло е върху няколко ключови теми, свързани с оптимизиране на ресурсната ефективност на производството, удължаване на жизнения цикъл на продуктите чрез увеличаване на рециклирането и повторната употреба и адаптиране към изменението на климата. Може да се приеме, че Бургас е иновативен регион, който търси и въвежда иновативни инициативи. Въведени са редица системи за подобряване на разделното събиране на различни потоци отпадъци в региона, като в тази връзка община Бургас е изградила инфраструктура за предотвратяване на депонирането на рециклируеми отпадъци, включваща: центрове за разделно събиране на отпадъци; инсталация за разделяне на отпадъци; инсталация за компостиране за разделно събиране растителни отпадъци; завод за рециклиране на строителни отпадъци, а на територията на регионалното депо е изграден екопарк за екологично събиране и съхранение на специфични потоци отпадъци, включително опасни (Circular Cities Declaration, 2020).

Като предстоящи инициативи се споменават изграждането на инсталация с капацитет за събиране на 30 000 тона годишно биоразградими отпадъци, което ограничава емисиите на метан в атмосферата.

По модела на кръговата икономика се изгражда център за ремонт и повторно използване на стари мебели и шоурум, където те да се предлагат.

Като водещ туристически център на Черно море, Община Бургас е стартирала инициатива за разработване на стандарт „син етикет“, който ще се присъжда като знак за качество на ресторантьорството, развлеченията и други бизнеси (пак там). Можем да приемем, че изискването за присъждане на „син етикет“ е устойчива практика и в цялостното туристическото предлагане в региона. По-конкретно се касае за условието собствениците на ресторанти, хотели и обикновените търговци да не използват в дейността си и да не предлагат на клиентите си пластмасови изделия за еднократна употреба (бутилки, сламки, чаши, прибори), а стимулт за бизнеса е, че наградените със стандарта „син етикет“ ще бъдат рекламирани на единния градски туристически портал (www.gotoburgas.com).

Иновациите в устойчив туризъм включват аспекти на управлението на туристи, нови форми за настаняване и развитие на управлението на гостоприемството, разумно използване на защитени територии, и безопасен растеж на туризма. Иновации, свързани с устойчивия туризъм, често са силно зависими от тенденциите в по-широките социално-икономически и обществени процеси и са засегнати от тях. Отпадъчните води остават подценен ресурс, твърде често основно възприеман като опасен отпадъчен продукт, което не отразява действителната им стойност. Отпадъчните води представляват потенциално достъпен и устойчив източник на вода, енергия, хранителни вещества, органична материя и други полезни странични продукти. Изграждането на пристанище трябва да бъде устойчиво, което налага сериозни усилия за компенсиране на натиска върху околната среда. Пример за устойчивост на пристанище е рециклирането на течни и твърди отпадъци чрез събирането им в специални контейнери. Иновативните мерки за енергийни ресурси, щадящи околната среда, силно намаляват натиска от пристанище върху естествената среда. Слънчевите панели са добра стратегия за производство на желаното количество енергия, без неблагоприятни ефекти. Подходящата екологична осведоменост ще даде възможност на местните жители и посетителите да действат отговорно за околната среда.

Заключение

В обобщение на резултатите от изследването, може да се приеме, че рамката на кръговата икономика за община Бургас може да послужи като цялостен модел за икономическо развитие на целия Черноморски регион. За тази цел е нужно да се прилагат инициативи, произтичащи от кръговата икономика като тези, които се отнасят до индустриалната екология и регионалното развитие са наистина многобройни. Може да се приеме, че Бургас е столицата на кръговата икономика в България с многобройните си инициативи в тази посока (<https://www.eufunds.bg/bg/node/6885>). По примера на Бургас кръговият икономически модел следва да се превърне както в регионален, така и в национален координиран приоритет, като в управлението на регионално и национално ниво ще е нужно прилагане на общообразователните принципи на кръговата икономика. По този повод е наложително да се признае нуждата от така наречените зелени университети, които ще играят важна роля във формирането на бъдещи туристически лидери. От друга страна община Бургас и други черноморски общини е препоръчително да се включат в Клуба на кръговата икономика (The Circular

Economy Club - CEC), който е най-голямата международна мрежа за професионалисти и организации в кръговата икономика, като самият клуб има за цел да изгради силни мрежи на местно ниво, които проектират и прилагат кръгови локални инициативи (Modak, 2021).

Цикличността на кръговия икономически модел изобщо не е за подценяване. Тя спомага за развитието и създаването на схемите за обратно връщане и рециклиране. Чрез тези схеми се намалява и натиска върху околната среда, което е от особена важност за бъдещото туристическо и икономическо развитие на Черноморския регион.

Не на последно място с нови бизнес модели, произтичащи от кръговите принципи, могат да се стимулират другите участници към приемането на кръговите принципи, като по този начин допринасят за цялостното разширяване на кръговата икономика, а кръговите услуги от своя страна се нуждаят от чисто нови начини за създаване и улавяне на стойност (Zucchela, 2019).

Що се касае до туристическото потребление в Черноморския регион – не трябва да забравяме, че центърът на кръговата икономика сме ние, потребителите на този туристически продукт като услуга. Когато доставчикът на услугата – местната туристическа общност ни даде ясна гаранция за своя туристически продукт и я спази, то тогава можем да кажем че съществува и печеливш кръгов туристически продукт.

Литература:

1. Обществени нагласи по теми и проблеми, свързани с туризма, Достъпен от: https://www.parliament.bg/pub/ncpi/20210802124248_NCPI_Tourism_2021.pdf, Последно отворен на 02.05.2022 г.
2. Circular Cities Declaration (2020), Available from: // <https://circularcitiesdeclaration.eu/cities/burgas>, last open: 30.04.2022
3. De Angelis, R. (2018) Business Models in the Circular Economy. Concepts, Examples and Theory, Palgrave Pivot, pp.28, Available from: <http://library.lol/main/C2F0EC8C7653EADB45C697F578F30B76>, last open: 06.05.2022
4. ERFC, BSB - CIRCLECON, European Regional Framework for Cooperation, Available from: <https://erfc.gr/bsb-circlecon/> last open: 30.04.2022
5. Fountas, C., Skanavis, C. & Plaka, V. (2019). Circular Tourism Through Small Eco-Marinas, Available from: https://www.researchgate.net/publication/330566946_Circular_Tourism_Through_Small_Eco-Marinas, last open: 06.05.2022
6. North Sea Commission, Available from: <https://cpmr-northsea.org/policy-work/attractive-sustainable-communities/smart-regions-working-group/>, last open: 29.05.2022
7. Geipele, I. et. al. (2018). 3rd International Conference on Economic and Business Management, The Synergy in Circular Economy, Available from: https://www.researchgate.net/publication/329959988_The_Synergy_in_Circular_Economy, last open: 01.05.2022
8. Implementing the Circular Economy Action Plan in coastal and island regions: challenges and opportunities // Seas, Rivers, Islands, Coastal Areas // Available from: <http://www.searica.eu/2020-2024/events-2019-2024/implementing-the-circular-economy-action-plan-in-coastal-and-island-regions-challenges-and-opportunities>, last open: 24.04.2022
9. Johnsen, B. (2022) Key topics of the Smart Regions Working Group. // North Sea Commission // Policy work // Smart North Sea Region // Smart Regions Working Group // Available from: <https://cpmr-northsea.org/policy-work/attractive-sustainable-communities/smart-regions-working-group/> Last open: 23.04.2022

10. Kampel, K. (2021) Tourism Recovery and Resilience in Commonwealth Small States: Driving circular economy pathways post-COVID-19. IISD // Available from: <https://www.iisd.org/articles/tourism-recovery-resilience-commonwealth-small-states-circular-economy> //Policy Analysis // 28.07. 2021 // last open: 25.04.2022
11. Lu, Y. (2014) Circular Economy Development Mode of Coastal and Marine Areas in China and its Evaluation Index Research – The Example of Qingdao. INT.J. BIOAUTOMATION, 2014, 18(2), 121-130, Available from: https://biomed.bas.bg/bioautomation/2014/vol_18.2/files/18.2_06.pdf, last open: 06.05.2022
12. Implementing the Circular Economy Action Plan in coastal and island regions: challenges and opportunities // Black Sea Blue Economy Community // 04.2022 / Available from: <http://www.bsec-bsvkc.org/Forms/Event/eventDetails?targetID=1170> // Last open: 30.05.2022
13. Manniche, J. et. al. (Manniche, J., Larsen, K. T., Broegaard, R. B., Holland, E). (2017). Destination: A circular tourism economy. A handbook for transitioning toward a circular economy within the tourism and hospitality sectors in the South Baltic Region. Centre for Regional & Tourism Research and the authors // Available from: https://circulareconomy.europa.eu/platform/sites/default/files/cirtoinno-handbook_eng_rev.-4.pdf , last open: 25.04.2022
14. Modak, P.(2021). Practicing circular economy, CRC Press, Available from: <http://library.lol/main/B99993DBD000955436AD476663FE70D8>, last open: 29.05.2022
15. Rodrigez, C. et. al. (2020), Circular Economy Contributions to the Tourism Sector: A Critical Literature Review, MDPI, Available from: <https://pdfs.semanticscholar.org/bc72/2d1906c5fe7c675cabfdd106786355ebf1c6.pdf>, last open: 06.05.2022
16. The North Sea Commission (NSC) // Aberdeen Council // Available from: <https://www.aberdeenshire.gov.uk/business/support-and-advice/european-matters/the-north-sea-commission-nsc> // Last open: 30.05.2022
17. Vergas-Sánchez, A. (2019). The new face of the tourism industry under a circular economy. Journal Of Tourism Futures, Emerald Publishing Limited, Available from: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JTF-08-2019-0077/full/pdf?title=the-new-face-of-the-tourism-industry-under-a-circular-economy>, last open: 01.05.2022
18. Vogtlander, J.G., Scheepens, A. E. (2017). Combined analyses of costs, market value and eco-costs in circular business models: eco-efficient value creation in remanufacturing, Springer Resurch, pp. 2-3, Available from: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s13243-017-0031-9.pdf>, last open: 01.05.2022
19. Zuchella, A., Urban, S. (2019). Circular Entrepreneurship: Creating Responsible Enterprise, Springer International Publishing, Palgrave Macmillan, Available from: <http://library.lol/main/54CEB5DEBDE65A66455F95BFA4501B39>, last open: 06.05.2022